

EXAMENTRAINING VWO NEDERLANDS

2024

nieuw programma

Gert P. Broekema

L & M
educatief

© Uitgeverij L & M Educatief - Zeist, 2023

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitleen en/of verhuur met het oogmerk economisch of commercieel voordeel te behalen, is verboden, tenzij hiervoor voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever is verkregen.

Internet heeft een rol gespeeld bij de samenstelling van deze uitgave. Wij hebben daarbij getracht alleen gebruik te maken van rechtenvrij materiaal. Mocht u desondanks van mening zijn dat inbreuk is gemaakt op bij u berustende rechten, dan verzoeken wij u hierover contact met ons op te nemen binnen zes maanden na verschijning van deze uitgave.

Contactgegevens: Uitgeverij L & M Educatief, Slotlaan 210-C, 3701 GT Zeist (redactie), Slotlaan 201, 3701 GD Zeist; e-mailadres: info@examentrainingen.nl; website: www.examentrainingen.nl

Examentraining vwo Nederlands 2024

INHOUD	pagina
Aan de leerling	6
Aan de docent	8
1 Theorie	
Voorkennis	
Wat weet je al? Een <i>warming-up</i> .	11
QuickScan	
Hoe sta je ervoor? Doe de QuickScan en je weet het.	18
FAQ's	
Heb jij nog vragen over het examen? Hier krijg je antwoord.	24
Theorie 1	
Betekenis, hoofdgedachte en hoofdvraag, en de indeling van de tekst in stukken (met oefeningen).	28
Theorie 2	
Diverse tekstsoorten en het doel van de tekst (met oefeningen).	40
Theorie 3	
Verbanden tussen zinnen en alinea's, functies van alinea's in de tekstvragen, functiewoorden en kernwoorden, en diverse tekststructuren (met oefeningen).	45
Theorie 4 (herzien)	
Een betoog analyseren en beoordelen, argumentatie, vooronderstelling en drogredenen (met oefeningen).	61
Oefenteksten bij Theorie 1 t/m 4	
Oefentekst: <i>Straf en leed</i>	82
Oefentekst: <i>Roken, drinken & foliumzuur</i>	90
Theorie 5	
Spelling, interpunctie en stijl/formulering (met oefeningen).	99
	➔

Theorie 6 (nieuw)	
Nieuwe vraagsoorten in het examen vwo (met begrippenlijst en oefeningen).	111
Toetsen over theorie 1 t/m 5	127
Antwoorden	
Antwoorden QuickScan	129
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 1 t/m 4	131
Uitwerkingen Oefenteksten	139
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 5	153
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 6	156
Je persoonlijke foutenanalyse – de uitleg	159

2 Examens met uitwerkingen en foutenanalyse

Eindexamen vwo 2021	
Tekst 1: <i>We leren (n)iets van de geschiedenis</i>	162
Tekst 2: <i>De fata morgana van een basisinkomen</i>	176
Tekst 3: <i>Stiekem ben ik een docent</i>	182
Uitwerkingen	187
Foutenanalyse	206
Herexamen vwo 2021	
Tekst 1: <i>We kunnen echt niet om kernenergie heen</i>	208
Tekst 2: <i>Kernenergie? Dat is wensdenken</i>	214
Tekst 3: <i>Botsende idealen blijven geloofwaardig</i>	219
Tekst 4: <i>Misschien eerst eens begrijpen wat ons overkomen is</i>	225
Uitwerkingen	234
Foutenanalyse	252
Eindexamen vwo 2022	
Tekst 1: <i>Alles is gemaakt om kapot te gaan</i>	254
Tekst 2: <i>Damien Hirsts schitterden scheepswrak</i>	262
Tekst 3: <i>Data zijn duur</i>	269
Tekst 4: <i>Lekker leerlingen lastigvallen</i>	275
Uitwerkingen	280
Foutenanalyse	303
Herexamen vwo 2022	
Tekst 1: <i>Hier word je het gelukkigst</i>	305

Tekst 2: <i>Geld maakt gelukkig</i>	317
Tekst 3: <i>Niet waar de robots bij zijn</i>	323
Uitwerkingen	330
Foutenanalyse	350
Wat kun je (nog niet zo) goed bij het maken van examens?	352

3 Examens zonder uitwerkingen

Eindexamen vwo 2023

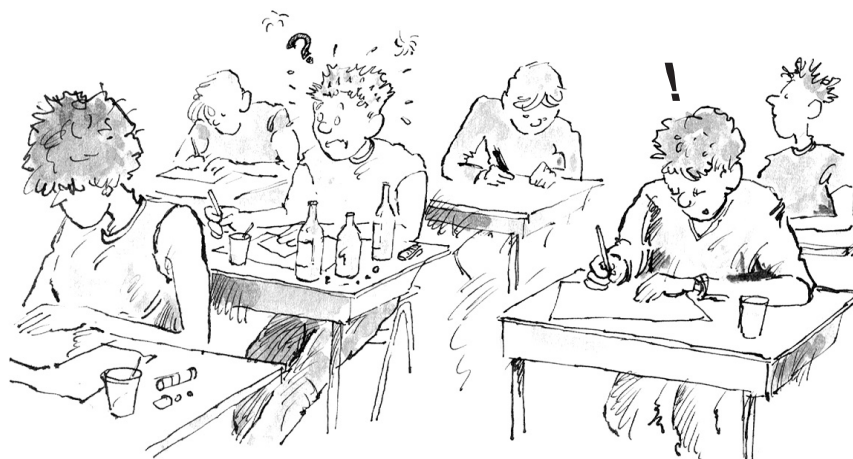
Tekst 1: <i>De Maladiven verdwijnen, maar niet onze consumptiedrift</i>	354
Tekst 2: <i>Reizen is het nieuwe roken? Niet meer reizen is misschien wel schadelijker</i>	358
Tekst 3: <i>Internationale ervaring bevordert creativiteit op het werk</i>	363
Tekst 4: <i>De selfe-rage getuigt van een grote honger om gezien te worden</i>	367

Herexamen vwo 2023

Tekst 1: <i>Leven in een filterbubbel. Wil je dat?</i>	371
Tekst 2: <i>Alles doen en voelen</i>	375
Tekst 3: <i>'Vrouwelijkheid' in taal zegt niet zoveel</i>	380
Tekst 4: <i>Mensen willen graag kiezen, maar zijn er helemaal niet zo goed in</i>	383

4 Bijlagen

Woordkennis	388
Scoresleutels	400

Aan de leerling

De Tweede Fase vraagt van jou dat jij je redelijk zelfstandig voorbereidt op je examen. Deze examentraining helpt je daarbij. Met dit boek kun jij doelgericht en optimaal voorbereiden op je examen. De herziene theorie maakt je ook vertrouwd met de nieuwe vraagsoorten die vanaf 2023 in het examen voorkomen.

Je vindt in deze training de volgende *onderdelen*:

Voorkennis

Een opfriscursus waarbij je te weten komt, wat je moet kunnen om goed met de examenstof aan de slag te gaan én wat je al weet.

QuickScan

Hoe sta je er wat Nederlands betreft voor? Doe de QuickScan en je weet het.

FAQ's

FAQ's (Frequently Asked Questions) geeft antwoord op zestien vragen over het examen. Zit je met bepaalde vragen over de gang van zaken tijdens het examen? Hier worden ze beantwoord.

Theorie

In zes hoofdstukken vertellen we je alles wat je aan theorie moet weten:

'Theorie 1 t/m 6'. De theorie is gebaseerd op de eindtermen van de Tweede Fase. De opdrachten maken het mogelijk je opgedane kennis meteen toe te passen.

'Theorie 1 t/m 4' gaat over examenteksten en -vragen. De vragen gaan bijvoorbeeld over de hoofdgedachte, de tekstsoort, de verbanden tussen alinea's, argumentatie, analyseren, interpreteren en het samenvatten van een of meer alinea's.

'Theorie 5' heeft betrekking op spelling, interpunctie en stijl/formulering.

In het nieuwe hoofdstuk 'Theorie 6' gaan we uitvoerig in op de nieuwe vraagsoorten die vanaf 2023 in het examen voorkomen.

Als je na het bestuderen van 'Voorkennis' (zie hierboven) je al erg zeker voelt, kun je proberen de theorie eerst over te slaan en direct met een examen te beginnen.

Oefenteksten

Na de theorie kun je jezelf testen met enkele oefenteksten.

Zie de Cevo-oefenteksten: *Straf en leed* en *Roken, drinken & foliumzuur*.

Examenteksten

Dan volgt de eigenlijke training: zes complete Tweede Fase-examens, waarvan vier stap voor stap uitgewerkt, zodat jij jezelf – nadat je een examen hebt gemaakt – kunt controleren.

Daarbij laten we je telkens zien hoe je de teksten het beste kunt aanpakken.

Ook kun je een persoonlijke foutenanalyse van je werk maken (zie hieronder).

Woordkennis

Bij elke examentekst krijg je van ons een woordenlijst om de tekst beter te begrijpen en om je woordenschat langzamerhand te vergroten. Een goed begrip van de tekst begint namelijk bij de basis: de woorden.

Achter in het boek staat bovendien een handig overzicht met de belangrijkste woorden uit de examens van de afgelopen tien jaar!

Intro

Elke tekst wordt voorafgegaan door een inleiding. Deze helpt je op weg en kan je motivatie vergroten om met een (lange) tekst te beginnen.

Uitwerkingen

De uitwerkingen (antwoorden) leiden je stap voor stap naar het goede antwoord, vertellen je wat goed en fout is en leggen vooral ook uit waarom.

Je persoonlijke foutenanalyse

Maak je op een gegeven moment nog teveel fouten? Met de persoonlijke foutenanalyse kun je die systematisch aanpakken. Je ziet zo wat je zwakke punten zijn en je kunt gericht de desbetreffende theorie nog eens doornemen.

Scoresleutels

Bepaal je eindcijfer met deze scoresleutels. Je vindt ze achter in het boek.

Ten slotte

Veel succes met je examen! En heb je reacties, tips of vragen met betrekking tot deze training, ze zijn van harte welkom. Mail ze ons via: info@examentrainingen.nl.

Zeist, zomer 2023,
Gert P. Broekema, auteur

Herexamen vwo 2022

Kijk eerst eens globaal naar dit examen. Er zijn drie teksten: een lange en twee korte. Bekijk even waarover ze gaan. En kijk ook alvast globaal naar de vragen. Het zijn er 40, waarvan 9 meerkeuzevragen. Je ziet er vast bekende tussen staan. Welke herken je?

Hieronder vind je eerst de rubrieken **Intro en discussie** (een opstapje om in de sfeer van de tekst te komen en om je voorkennis te activeren) en **Woordkennis** (een lijst met belangrijke woorden in de tekst; de gecursiveerde woorden komen vaak voor in examenteksten). Want ook al mag je een woordenboek gebruiken op het examen, jouw eigen woordkennis is en blijft essentieel! Woordkennis is vaak ook voorkennis. Dankzij je woordkennis weet je doorgaans ook al iets van het onderwerp af. Na de examenteksten en de vragen krijg je de vaste onderdelen: **Lezen in drie rondes** (zo kun je de tekst effectief en efficiënt lezen), **Uitwerkingen** (antwoorden en uitleg) en **Foutenanalyse**.

Tekst 1: *Hier word je het gelukkigst*

Intro en discussie

Vraagje: Wat maakt jou hier in ons land gelukkig? Verbetert economische groei het geluk van mensen? De Easterlin-paradox is geformuleerd door Richard Easterlin. Hij heeft onderzoek gedaan naar de relatie van inkomen en geluk. Wat was het resultaat? In het begin neemt geluk toe als je persoonlijk meer inkomen krijgt, maar heb je op een gegeven moment veel inkomen verworven, dan neemt het geluk nog maar heel langzaam toe, ook als je steeds meer inkomen krijgt.

De belangrijkste gelukmakers van ons mensen zijn niet relatief, maar absoluut. We hebben er veel meer van dan vroeger: onze vrijheid, vertrouwen, sociale relaties en (natuurlijk) onze gezondheid. Mee eens?

De schrijver van deze tekst, Maarten Boudry, zei trouwens een keer: 'Ik ben vereerd dat mijn essay over geluk als tekstanalyse terecht kwam in het centraal eindexamen Nederlands van het vwo. De enige gelukmaker die ik onbegrijpelijkerwijs onbesproken liet: neem een kat.'

Discussiepunt: gaan we allemaal aan de kat of de hond? Of kun jij met gemak nog meer andere gelukmakers noemen?

Afgezien daarvan, wat vind je van deze waarschuwing? Ons brein is kwetsbaar voor onredelijke opvattingen. We leggen makkelijk verkeerde verbanden, maken verkeerde statistische inschattingen en vertrouwen te veel op onze waarneming en ons geheugen. Wetenschappelijk geschoolde mensen zijn beter gewapend tegen irrationele en pseudowetenschappelijke denkbeelden. Tegen nepnieuws.

Tegelijk zijn intelligente mensen meer bedreven in het verdedigen en rationaliseren van aantoonbaar foute overtuigingen. Niemand is dus immuun voor pseudowetenschap, bijgeloof en irrationeel denken. Geldt dat ook voor jullie onderwijs en je zoeken naar geluk?

Woordkennis

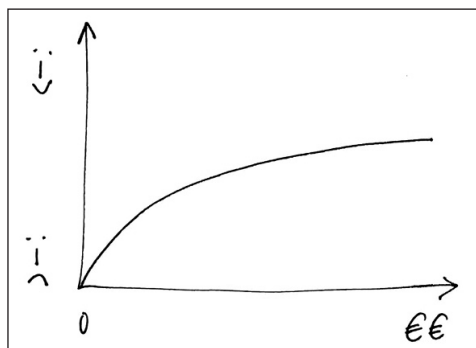
Dankzij je woordkennis weet je precies wat er in de tekst en in de vragen staat. Dat is de eerste stap op weg naar het goede antwoord. Bekijk daarom deze woordenlijst goed. *Vooraf de gecursiveerde woorden komen vaak in examenteksten voor.* Zijn er veel woorden die je onbekend voorkomen? Dan is het handig om ze nu te leren. Je hebt tijdens het examen immers niet veel tijd om veel woorden op te zoeken in je woordenboek. *Achter in het boek vind je een overzicht van belangrijke woorden waarvan het goed is ze te kennen.*

alinea

1	(aan)belanden	ergens (aan)komen, terechtkomen
2	de spurt de cultuurpessimist	de sprint; (hier:) de sprong voortwaarts iemand die twijfelt aan de vooruitgang en het vooruitgangdenken (het cultuurpessimisme)
3	de kniesoor <i>weliswaar</i> <i>de bevinding</i>	de chagrijn, de somberaar, de ouwe zeur desondanks, echter, evenwel, toegegeven het uitkomst van een onderzoek of waarneming, de conclusie
4	de relativiteitstheorie	de theorie die ervan uitgaat dat tijd een relatief begrip is (hier toegepast op geluk)
	<i>constant</i>	hetzelfde blijvend, onveranderlijk
	<i>hedonisme</i>	de opvatting dat genot het belangrijkste is in het leven
	‘in de tredmolen lopen’	een eentonig en vermoeiend leven lijden (letterlijk: een molen die door spierkracht van mens of dier in beweging wordt gebracht)
5	<i>het effect</i> <i>de status</i>	het gevolg (van iets), de uitwerking het aanzien in de maatschappij, de plaats in de samenleving, de hiërarchische positie, je stand
6	het nulsomspel	de situatie waarbij een voordeel voor de ene partij noodzakelijk moet leiden tot een even groot nadeel voor een of meer andere partijen

7	<p><i>de data</i> ‘appels met peren vergelijken’</p> <p><i>de discipline</i></p> <p>de bevraging</p> <p>de tijds(s)panne</p>	<p>de gegevens (de databank) (vergelijken betekent hier:) zoeken naar overeenkomsten; twee zaken (hier: ‘appelen en peren’) verschillen te veel en kun je dus niet goed met elkaar vergelijken</p> <p>(hier:) het vakgebied, de richting binnen de wetenschap</p> <p>de enquête, de peiling, het opinie-onderzoek, de steekproef</p> <p>de (begrensde) periode, de tijdsduur</p>
8	<p><i>materieel</i></p> <p><i>de evolutie</i> ‘hoe je het ook wendt of keert’</p>	<p>(hier:) wat te maken heeft met dingen en geld</p> <p>de geleidelijke ontwikkeling of groei</p> <p>hoe je het ook bekijkt</p>
9	<p><i>fysiek</i></p>	<p>lichamelijk</p>
10	<p>de wet van de dalende (afnemende) meeropbrengsten</p>	<p>als een bepaalde productiefactor wordt vergroot (bijvoorbeeld de inzet van werknemers) neemt de totale productie eerst meer dan evenredig toe, maar daarna af</p>
11	<p>de drempel</p> <p><i>het domein</i></p> <p>de naijver</p> <p>de sociale competitie</p>	<p>(hier:) het niveau</p> <p>het gebied</p> <p>de jaloezie, de afgunst</p> <p>de concurrentie op gebied van status, het zich willen onderscheiden binnen de eigen groep, niet onder willen doen voor anderen (denk aan statussymbolen zoals dure merkkleding en auto’s)</p>
12	<p>uitmaken</p> <p>de sociale dimensie</p> <p><i>sociaal</i></p> <p>folteren</p>	<p>het ertoe doen, verschil maken, schelen</p> <p>het sociale aspect</p> <p>wat betrekking heeft op de samenleving, maatschappelijk</p> <p>martelen, iemand pijn doen om hem ergens toe te dwingen</p>
13	<p>de materiele levensstandaard</p> <p>de pijler</p> <p><i>de cultuur</i></p> <p><i>de tolerantie</i></p>	<p>het algemene welvaartspeil in een land waarop iets gebaseerd is, de steunpilaar, de hoeksteen, het fundament</p> <p>het gemeenschappelijk gedrag en de normen en waarden</p> <p>de verdraagzaamheid, de bereidheid om andere mensen anders te laten denken en doen</p>
14	<p>in die lijn</p>	<p>op die manier (verdergaand)</p>

	<i>cruciaal</i> de toeverlaat	doorslaggevend, beslissend, bepalend iemand op wie men kan vertrouwen, op wie je kunt terugvallen
15	de hekkensluis	de allerlaatste; (hier:) de landen die als laagste eindigden
16	<i>de metafoor</i> de futiliteit	de beeldspraak die berust op een vergelijking ('het schip der woestijn' is een metafoor voor een kameel) de kleinigheid, iets van geringe betekenis of waarde, iets onbelangrijks
17	zo vergaat het (hem) 'bij het grofvuil zetten' relatief absoluut	zo gaat het met (hem), zo loopt het af afdanken, weggooien betrekkelijk (relatief goed) helemaal, volkomen, totaal, volstrekt
18	<i>de superioriteit</i> de liberale democratie	wat verheven is boven al het andere, het beter zijn, het hoogste (superieur) de democratische rechtstaat (de liberale democratie is gebaseerd op de grondwet en kent vrije verkiezingen, privé-eigendom en bescherming van individuele vrijheid; meer weten? ga naar www.spectator.clingendael.org en zoek op 'liberale democratie')
19	de depressie	de (aanhoudende periode van) ernstige neerslachtigheid, somberheid, moedeloosheid, bedruktheid en verlies aan levenslust
20	de contreien <i>superieur (aan)</i> <i>uniek</i> recent exotisch ongezien	het gebied, de landstreken, de omstreken verheven (boven), uitmuntend, uitstekend eenmalig, uitzonderlijk, zeldzaam actueel, nieuw; (hier:) van de laatste tijd (van recente datum) uit verre landen, uitheems, (hier:) buitengewoon, ongewoon, bijzonder (hier:) ongekend

De Easterlin-paradox laat zien dat geld en geluksgevoel niet gelijk op gaan.

Hier word je het gelukkigst

(1) In *Alice in Wonderland*¹⁾ neemt de Rode Koningin de heldin Alice op een bepaald moment bij de hand. Ze beginnen te rennen, terwijl de koningin
5 roept: “Sneller! Sneller!” Als Alice helemaal buiten adem is, komen ze tot stilstand en blazen ze even uit. Maar tot Alice’ verbazing bevinden ze zich nog steeds op dezelfde plek.
10 Natuurlijk, zegt de Rode Koningin, wat had je verwacht? Dus legt Alice uit dat, waar zij vandaan komt, je elders belandt als je hard blijft lopen in dezelfde richting. “Dat is nogal een
15 traag land!”, zei de Koningin. “Want hier moet je zo hard lopen als je kunt, gewoon om op dezelfde plaats te blijven.”

(2) De laatste twee eeuwen heeft de mensheid een enorme vooruitgangspurt meegemaakt. Nog nooit leefden we zo veilig, welvarend en gezond als vandaag. Maar zijn we ook ergens aanbeland, of bleven we maar
25 ter plaatse trappelen? Levert al die luxe en welvaart ons iets op? Het is de vraag die op de lippen van elke cultuurpessimist bestorven ligt.

(3) De econoom Richard Easterlin publiceerde in 1974 een berucht
30 artikel dat de kniesoren gelijk leek te geven. Hij vroeg aan mensen in verschillende landen en uit verschillende lagen van de bevolking hoe gelukkig ze zich precies voelden. Wat bleek? Mensen uit rijke landen zijn niet gelukkiger dan mensen in arme landen. Binnen een bepaald land zijn rijkelui
35 weliswaar gelukkiger dan armen, maar tussen landen verdwijnt dat verband tussen welvaart en geluk. Die bevinding heet sindsdien de

Easterlin-paradox.

(4) De cultuurpessimisten hebben
45 een verklaring voor die stilstand, die je de relativiteitstheorie van geluk kunt noemen. Geluk is het verschil tussen je verwachtingen en je werkelijke toestand. En hoe meer je hebt, hoe meer je begint te verwachten. Dus uiteindelijk blijft je gelukspeil min of meer constant. Dat staat bekend als de ‘hedonistische tredmolen’ (*hēdonē*: genot, geluk). Meer geld en
55 spullen krikken ons gelukspeil op, maar het effect is slechts tijdelijk. Bovendien worden onze verwachtingen ook bepaald door wat we rondom ons zien.

(5) Hoe gelukkig je je voelt, hangt af van je status binnen je groep. Als dat klopt, dan moet het geluk in een samenleving altijd ongeveer constant blijven. Als iedereen er tegelijk op
65 vooruitgaat, dan blijven we allemaal even gelukkig.

(6) De vloed tilt alle schepen omhoog, zoals J.F. Kennedy²⁾ ooit zei. Maar aan boord is daar weinig van te merken. Mensen kunnen van positie wisselen in de sociale rangorde, maar dan gaat het geluk van de een ten koste van het ongeluk van de
75 ander. Economen noemen zo’n situatie een nulsomspel. En zo wordt de vaart der volkeren helemaal tenietgedaan.

(7) Er is wel één probleem. De Easterlin-paradox bestaat niet. Aan
80 Easterlins studie mankeerde nogal wat. Niet alleen waren zijn data beperkt tot Japan en de VS, maar de vraag die hij aan mensen voorlegde, was niet altijd dezelfde, waardoor hij

85 appels met peren vergeleek. Maar
wetenschap gaat vooruit. Inmiddels
is er een bloeiende discipline, geluks-
studies, die al verfijndere meet-
methodes voor geluksbevestigingen
90 heeft ontwikkeld. Daardoor beschik-
ken we nu over meer betrouwbare en
uitgebreide data, verzameld over een
grotere tijdsspanne.

(8) En die data laten weinig ruimte
95 voor twijfel: Easterlin zat ernaast. Er
is wél een verband tussen materiële
welvaart en geluk, zowel binnen als
tussen landen. Dat effect zie je ook
door de tijd heen. De *World Values*
100 *Survey*³⁾, die de evolutie van geluks-
metingen in honderd landen in kaart
brengt, toont aan dat mensen in de
meeste onderzochte landen geluk-
kiger zijn geworden. En jawel, die
105 stijging houdt verband met economi-
sche groei. Hoe je het ook wendt of
keert, geld maakt wél gelukkig.

(9) Weg dus met de relativiteits-
theorie van geluk? Niet helemaal. Ze
110 klopt ten dele, maar vertelt slechts
een deel van het verhaal. Niet alles
in het leven draait om verwachtingen
en sociale vergelijkingen. De mens is
nog steeds een biologisch organisme
115 met bepaalde lichamelijke en fysieke
behoefte. Als die behoeften bevre-
digd zijn, voelen we ons goed, en
anders niet. De hedonistische tred-
molen bestaat, zeker als het om ma-
120 teriële weelde gaat, maar hij doet
slechts een deel van de vooruitgang
teniet.

(10) Wat wel klopt, is dat vermeer-
derde welvaart op den duur niet meer
125 voor vermeerderd geluk zorgt. Eco-
nomen noemen dat de wet van de
dalende meeropbrengst. Geld maakt
gelukkig, maar dan vooral als je er
nog niet veel van had. Een armoe-
130 zaaier die een briefje van 100 euro
op straat vindt, zal dolgelukkig zijn.

Een miljonair haalt er de schouders
bij op. Boven een bepaalde drempel
levert rijkdom nauwelijks nog geluks-
135 winst op. Elon Musk⁴⁾ kan maar in
één auto tegelijk rijden. En als hij zijn
kapitaal ziet verdubbelen, wordt hij
(uiteraard) niet plots dubbel zo
gelukkig.

140 **(11)** En hoe zit dat met sociale verge-
lijkingen? Sommige zaken die ons
gelukkig maken, lenen zich beter tot
vergelijkingen dan andere, en worden
dus ook sterker beïnvloed door wat
145 we rondom ons zien. Precies daarom
is rijkdom bij uitstek een domein voor
afgunst, naijver en sociale compe-
titie. De dikte van portefeuilles kun je
meten, en het merk van je auto is
150 zichtbaar voor iedereen. Maar geluk
draait niet alleen om materiële rijk-
dom, en niet alles draait om sociale
vergelijkingen. Iemand die alleen op
een onbewoond eiland leeft, kan nog
155 altijd ziek zijn, pijn lijden of honger
hebben. En ook als je omringd bent
door anderen, kun je niet alles zo-
maar vergelijken. Ik heb geen idee of
mijn buurman betere seks heeft dan
160 ik, of welk verborgen leed hij torst.
En zou het me echt uitmaken?

(12) De sociale dimensie van geluk
wordt vaak zwaar overdreven. Tolstoj
schreef in *Anna Karenina*⁵⁾: “Er zijn
165 geen omstandigheden in het leven
waaraan een mens niet gewend kan
raken, in het bijzonder als hij ziet dat
iedereen rondom hem ze aanvaardt.”
Als dat klopt, zou Tolstoj het niet erg
170 vinden om gefolterd te worden, zo-
lang zijn buurman ook op de pijnbank
ligt en dat niet erg lijkt te vinden.
Tolstoj vergeet dat we biologische
wezens zijn.

175 **(13)** Geld maakt gelukkig, maar het is
natuurlijk lang niet het enige wat
gelukkig maakt. De Nederlandse
'geluksprofessor' socioloog Ruut

Veenhoven, oprichter van de *World Database of Happiness*⁶⁾, onderzocht welke eigenschappen van een samenleving haar burgers gelukkig maken. Behalve de materiële levensstandaard zijn er volgens Veenhoven twee belangrijke pijlers: democratische instellingen, en een cultuur van vertrouwen en tolerantie. Die drie 'gelukmakers' samen, aldus de berekeningen van Veenhoven, verklaren 75 procent van de verschillen in geluk tussen verschillende landen. **(14)** In die lijn betoogt de politicoloog Ronald Inglehart dat een gevoel van vrijheid sterk samenhangt met ons gelukspeil. Als mensen het gevoel hebben dat ze vrij zijn om zichzelf te ontplooiën en hun leven in te vullen zoals ze dat zelf wensen, dan voelen ze zich gelukkiger. Het laatste *World Happiness Report*⁷⁾ somt de cruciale gelukmakers op om het verschil in gelukspeil tussen landen te verklaren: inkomen, gezonde levensverwachting, vrijheid, vertrouwen en goede sociale relaties (een toeverlaat hebben als je het moeilijk hebt). **(15)** Ook wat die gelukmakers betreft, hebben we veel vooruitgang geboekt. Geen wonder dat de top tien in het *World Happiness Report* er al enkele jaren ongeveer hetzelfde uitziet, met Scandinavië en West-Europese landen bovenaan. In 2018 waren dat Finland, Noorwegen, Denemarken, IJsland en Zwitserland; Nederland stond op de zesde plaats, België op 16. De hekkensluiters waren Tanzania, Zuid-Soedan, de Centraal-Afrikaanse Republiek en Burundi. **(16)** Pessimisten gebruiken de Rode Koningin soms als metafoor voor de futilliteit van vooruitgang. We draven maar door, maar uiteindelijk staan we lopend stil. Maar wie het verhaal van Lewis Carroll verder leest, merkt dat

de Rode Koningin op het einde van haar preek nog iets toevoegt over haar gekke land: "Als je ergens elders wilt komen, dan moet je minstens twee keer zo hard lopen!" Dat maakt wel een wereld van verschil. **(17)** Zo vergaat het ook de menselijke vooruitgang. Inderdaad, een deel van de vooruitgang van de afgelopen twee eeuwen werd tenietgedaan doordat we gewend raken aan onze moderne luxe, en omdat we de neiging ertoe hebben ons met onze naaste te vergelijken. Toch mag die hardnekkige Easterlin-paradox bij het grof huisvuil. De belangrijkste gelukmakers van de menselijke soort zijn niet relatief, maar absoluut, en we hebben er veel meer van dan vroeger: vrijheid, vertrouwen, sociale relaties en (natuurlijk) gezondheid. **(18)** Dankzij geluksonderzoek kunnen we de superioriteit van onze samenlevingsvorm dus op wetenschappelijke gronden aantonen. Een liberale democratie zoals de onze, met een sterk uitgebouwde sociale zekerheid, is het best in staat om in onze behoeften te voorzien, en om menselijk geluk te bevorderen. Daar mogen we best trots op zijn. **(19)** Natuurlijk wonen er zelfs in Finland nog altijd mensen die diep ongelukkig zijn, en natuurlijk blijven de cijfers voor depressie en zelfmoord in onze contreien veel te hoog. Maar daaruit afleiden dat vooruitgang een maat voor niets is geweest, of dat de westerse mens zich nog "nooit zo slecht heeft gevoeld" (zoals de Belgische hoogleraar klinische psychologie Paul Verhaeghe beweerde), is aantoonbaar onjuist. **(20)** Onze samenlevingsvorm is superieur aan alle andere ter wereld. De verworven vrijheden in onze liberale rechtstaat beschouwen velen

vandaag als vanzelfsprekend, maar dat zijn ze helemaal niet: in de hele 275 wereldgeschiedenis zijn ze uniek, recent, exotisch, en ongezien. Wij

mogen ons wel degelijk gelukkig prijzen dat we nu en hier leven.

*naar: Maarten Boudry
uit: Trouw, 7 april 2018*

Maarten Boudry (1984) is filosoof. Hij schrijft met enige regelmaat voor het weekendkatern Letter & Geest van dagblad Trouw.

- noot 1 *Alice in Wonderland* is een jeugdboek uit 1865 van Lewis Carroll (1832-1898). Het verhaal wordt gezien als een modern sprookje.
- noot 2 J.F. Kennedy (1917-1963) was tussen 1961 en 1963 president van de Verenigde Staten van Amerika.
- noot 3 De *World Values Survey* is een wereldwijde vragenlijst over waarden.
- noot 4 Elon Musk (1971) is een rijke zakenman die onder meer betrokken is bij Tesla, een Amerikaans bedrijf dat elektrische auto's produceert.
- noot 5 *Anna Karenina* is een beroemde roman uit 1877 van Lev Tolstoj (1828-1910), een Russisch schrijver.
- noot 6 De *World Database of Happiness* is een database waarin sinds 1984 alle wetenschappelijke onderzoeksresultaten op het gebied van geluk zijn bijgehouden.
- noot 7 Het *World Happiness Report* is een jaarlijks door de Verenigde Naties samengestelde lijst die voor een groot aantal landen aangeeft hoe gelukkig de gemiddelde inwoner van die landen is.

In alinea 3 is sprake van de Easterlin-paradox.

- 1p 1 Welke uitspraak is juist volgens de Easterlin-paradox?
- A Rijke mensen in een arm land zijn minder gelukkig dan arme mensen in een rijk land.
  - B Rijke mensen in een arm land zijn vaak gelukkiger dan arme mensen in een rijk land.
  - C Rijke mensen in een rijk land zijn doorgaans gelukkiger dan rijke mensen in een arm land.
  - D Rijke mensen in een rijk land zijn ongeveer even gelukkig als rijke mensen in een arm land.

De top-5 van de 'The World Happiness Report'
<https://worldhappiness.report/ed/2023>

- 1 Finland
- 2 Denemarken
- 3 IJsland
- 4 Israel
- 5 Nederland

Het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 3 tot en met 6 beschrijft de Easterlin-paradox en mogelijke verklaringen voor die paradox. Hieronder staan zes uitspraken die *wel* of *niet* in overeenstemming zijn met de inhoud van dit tekstgedeelte.

- 3p **2** Zijn de uitspraken wel of niet in overeenstemming met bovengenoemd tekstgedeelte? Neem de nummers van de uitspraken over op je antwoordblad en zet achter elk nummer *wel* of *niet*.
- 1 Geluksgevoel is gerelateerd aan verwachtingen en sociale status.
  - 2 Mensen hebben de neiging altijd maar gelukkiger te willen worden.
  - 3 Het ongeluk van de een maakt de ander veel gelukkiger.
  - 4 Over het algemeen waren mensen vroeger minder gelukkig dan nu.
  - 5 Economische vooruitgang is een illusie.

“Aan Easterlins studie mankeerde nogal wat. Niet alleen waren zijn data beperkt tot Japan en de VS, maar de vraag die hij aan mensen voorlegde, was niet altijd dezelfde, waardoor hij appels met peren vergeleek.”
(regels 79-85)

- 2p **3** Bovenstaand citaat bevat een argumentatie. Analyseer deze argumentatie door onderstaande tabel over te nemen op je antwoordblad en die in te vullen.

Standpunt:	
Argument 1:	
Argument 2:	
Subargument 2.1:	

“De hedonistische tredmolen bestaat, zeker als het om materiële weelde gaat, maar hij doet slechts een deel van de vooruitgang teniet.”
(regels 118-122)

- 1p **4** Leg uit waarom de hedonistische tredmolen uit het bovenstaande citaat slechts een deel van de vooruitgang tenietdoet. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 9 tot en met 11 van tekst 1 wordt kritiek geuit op de relativiteitstheorie van geluk.

- 2p **5** Noem twee redenen waarom volgens alinea 9 tot en met 11 de relativiteitstheorie van geluk niet altijd opgaat. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- “Dat maakt wel een wereld van verschil.” (regels 230-231)
- 3p **6** Leg uit wat die wereld van verschil inhoudt, door in de tekst hieronder de lege plekken in te vullen zodat er een volledige zin ontstaat. Neem de nummers voor de lege plekken over op je antwoordblad en schrijf achter elk nummer wat er op die lege plek hoort te staan.

Volgens cultuurpessimisten maakt het verhaal van de Rode Koningin duidelijk dat 1) ..... , maar volgens alinea 16 geeft het einde van de preek van de Rode Koningin aan dat 2) ..... , mits 3) ..... .

- In alinea 17 wordt onderscheid gemaakt tussen relatieve en absolute gelukmakers. Hieronder staat een lijstje met zes gelukmakers die in tekst 1 besproken worden.
- 2p **7** Welke drie hiervan kun je in termen van alinea 17 als absoluut beschouwen?
Noteer de cijfers van de absolute gelukmakers op je antwoordblad.
- 1 geld (alinea 8)
  - 2 economische groei (alinea 8)
  - 3 bevrediging van lichamelijke behoeften (alinea 9)
  - 4 geen pijn lijden (alinea 11)
  - 5 leven in een democratie (alinea 13)
  - 6 moderne luxe (alinea 17)

- 1p **8** Welke zin uit alinea 17 bevat het standpunt van deze alinea?
- A Zo vergaat (...) menselijke vooruitgang. (regels 232-233)
  - B Inderdaad, een (...) te vergelijken. (regels 233-239)
  - C Toch mag (...) grof huisvuil. (regels 239-241)
  - D De belangrijkste (...) (natuurlijk) gezondheid. (regels 241-246)

De tekst ‘Hier word je het gelukkigst’ kan door middel van onderstaande kopjes in vier delen worden onderverdeeld:

deel 1: Inleiding

deel 2: Introductie opinie tegenstanders

deel 3: Ontkrachting opinie tegenstanders

deel 4: Slot

Iemand zou kunnen stellen dat deel 4 van de tekst, ‘Slot’, begint bij alinea 16.

- 1p **9** Leg dat uit met gebruikmaking van de inhoud van de tekst. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Iemand anders zou kunnen stellen dat deel 4 van de tekst, ‘Slot’, bij een andere alinea begint, namelijk bij alinea 18.

- 1p **10** Leg dat uit met gebruikmaking van de inhoud van de tekst. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

“Dat is nogal een traag land!”, zei de Koningin. ‘Want hier moet je zo hard lopen als je kunt, gewoon om op dezelfde plaats te blijven.’”
(regels 14-18)

2p 11 Welke drie van de negen onderstaande woordgroepen uit alinea 2 tot en met 6 passen inhoudelijk het best bij bovenstaand citaat? Noteer de nummers van de drie woordgroepen op je antwoordblad.

- 1 een enorme vooruitgangsspurt (regels 20-21)
- 2 de kniesoren (regel 31)
- 3 dat verband tussen welvaart en geluk (regels 40-41)
- 4 de Easterlin-paradox (regels 42-43)
- 5 de cultuurpessimisten (regel 44)
- 6 de relativiteitstheorie van geluk (regel 46)
- 7 de ‘hedonistische tredmolen’ (regel 53)
- 8 je status binnen je groep (regel 61)
- 9 een nulsomspel (regel 75)

1p 12 Hoe is de toonzetting van tekst 1 het best te karakteriseren?

- A als activerend en soms polemisch
- B als amuserend en voortdurend optimistisch
- C als beschouwend en licht moralistisch
- D als betweterig en hier en daar instructief

1p 13 Welke bewering is juist?

Tekst 1 is als een betoog te kenschetsen, omdat in deze tekst

- A een aanpak wordt voorgesteld waarmee onze samenleving gelukkiger zou kunnen worden.
- B een voorkeur wordt uitgesproken voor een andere kijk op wat ons gelukkig maakt.
- C wordt beredeneerd waarom we positiever naar onze samenlevingsvorm moeten kijken.
- D zowel argumenten voor als argumenten tegen de theorie van Easterlin worden gegeven.

Hieronder staan vier uitspraken over tekst 1.

3p 14 Zijn de uitspraken wel of niet in overeenstemming met de strekking van tekst 1? Neem de nummers van de uitspraken over op je antwoordblad en zet achter elk nummer *wel* of *niet*.

- 1 Een inwoner van Finland is per definitie gelukkiger dan een inwoner van Tanzania.
- 2 Geluksgevoel wordt uitsluitend bepaald door verwachtingen en sociale vergelijkingen.
- 3 Miljonairs zoals Elon Musk hebben niet nog meer geld nodig om gelukkig te blijven.
- 4 Zonder materiële welvaart is het lastig om een bevredigend gelukspeil te bereiken.

- 2p 15 Welke zin geeft het best de hoofdgedachte van tekst 1 weer?
- A De relativiteitstheorie van geluk klopt voor verwachtingen en sociale vergelijkingen.
  - B Easterlins kijk op de samenleving is verkeerd: geld maakt wel degelijk gelukkig.
  - C Geluk is altijd relatief, maar is wel degelijk gekoppeld aan materiële welvaart.
  - D Geluk is het verschil tussen je verwachtingen en je werkelijke toestand.
  - E In onze maatschappij zijn mensen gelukkiger dan in veel andere maatschappijen.

In tekst 1 wordt enkele keren gesteld dat geld gelukkig maakt (zie regels 127-128 en regel 175).

- 1p 16 Citeer uit alinea 8 tot en met 11 een tekstfragment van maximaal twee zinnen dat bewijst dat deze stelling juist is.
- 1p 17 Leg uit in welk opzicht de stelling dat geld gelukkig maakt, **niet** overeenkomt met de strekking van tekst 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 1

In de World Database of Happiness is onder andere te lezen wat er volgens wetenschappelijk onderzoek correleert (tegelijk voorkomt) met ervaring van geluk. Lees hieronder een korte samenvatting van de bevindingen.

Uit 2.000 studies zijn in totaal 18.563 correlerende factoren te herleiden, te verdelen in 150 hoofdonderwerpen. Deze 150 onderwerpen zijn te plaatsen in de volgende zes categorieën:

- 1 Hoe iemand leeft (bijv. welke activiteiten iemand onderneemt)
- 2 Hoe goed iemand het heeft (rijkdom, gezondheid, etc.)
- 3 Iemands achtergrond (familiegeschiedenis, sociale status, etc.)
- 4 Iemands persoonlijkheid
- 5 Waar iemand leeft
- 6 Met wie iemand omgaat

naar: World Database of Happiness

- “Wij mogen ons wel degelijk gelukkig prijzen dat we nu en hier leven.”
(regels 276-278)
- 1p 18 Maak duidelijk dat tekstfragment 1 kan worden gebruikt als ondersteuning van bovenstaand citaat.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 13 en 14 van tekst 1 worden verschillende factoren besproken die mensen gelukkig kunnen maken.

- 1p 19 Eén categorie van factoren uit tekstfragment 1 wordt **niet** besproken in alinea 13 en 14 van tekst 1. Noteer het nummer van die categorie.

Tekst 2: *Geld maakt gelukkig*

Intro en discussie

Discussiepunt: Wat denk je hiervan? Mensen met veel geld zijn gemiddeld wel/niet gelukkiger, dan mensen met een modaal of lager inkomen. Doorhalen wat niet van toepassing is.

Geld kan bijdragen aan geluk, maar is geen garantie voor geluk. Veel studies hebben aangetoond dat er een beperkt verband is tussen inkomen en geluk, waarbij extra geld leidt tot een kortstondig toename van het geluksgevoel, maar na verloop van tijd weer afneemt. Andere factoren, zoals gezondheid, relaties, werktevredenheid en persoonlijke groei, zijn ook belangrijk voor een algeheel gevoel van geluk en welzijn. Kortom, geld is een middel en niet het doel. Het kan wel bijdragen aan je geluk, maar is niet de enige of belangrijkste factor. Vraagje: Kunnen jullie nog meer factoren voor je geluk noemen?

Tekst 1: *Hier word je het gelukkigst*

Lezen in drie rondes

Je kunt je leesvaardigheid enorm verbeteren als je gaat lezen in drie rondes.

Begin niet direct een tekst woord voor woord te lezen. Pak liever eerst de grote lijn.

Lezen in drie rondes gaat als volgt:

- 1) lees eerst de titel en zoek in de inleiding het *onderwerp* van de tekst op: waarover heeft de schrijver het precies? Lees dan het slot van de tekst en opnieuw de titel en de inleiding en probeer de *hoofdgedachte* vast te stellen;
- 2) daarna komen per alinea de *hoofdzaken* aan de beurt,
- 3) en dan pas al de *details* in alle alinea's.

Als je wel direct woord voor woord gaat lezen, krijg je te veel bijzaken te verwerken.

Dat levert je geen goede kijk op het grote geheel op: het tekstonderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdzaken.

Wees actief tijdens het lezen in drie rondes. De bedoeling is vooral dat je meedenkt met de auteur. Geloof niet meteen wat deze beweert, blijf kritisch zijn ideeën volgen.

Voorkom in ieder geval dat je mechanisch of klakkeloos leest. Stel jezelf vragen bij het lezen, zoals: Wat wil dit voorbeeld duidelijk maken? Hoe bouwt de schrijver zijn tekst op?

Wat is zijn argumentatie en is zijn conclusie terecht? Wat vind ik er zelf van?

Zo leer je bij de drie rondes hoe je lange(re) teksten aanpakt.

Waarom zou je gaan lezen in drie rondes? Lezen is langebaansport. Hoe meer je leest, hoe meer je weet. *Non scholae, sed vitae discimus*. We leren niet voor een toetsje op school of voor het examen alleen, maar ook voor je vervolgopleiding, je latere baan en heel je leven! Daar heb je immers een goede en grote leesvaardigheid voor nodig.

Van deze methode pluk je je leven lang de vruchten, niet alleen op het examen.

Ronde 1: lees de titel, de inleiding en het slot

De *titel* maakt direct al duidelijk dat het tekstonderwerp geluk is en dat het geluk gekoppeld wordt aan 'hier', aan een land, denk ik. Maar waarom dat zo is, moet nog duidelijk worden. Analyseer de inleiding grondig. De eerste alinea verhaalt van de Rode Koningin en haar idee van vooruitgang. Analyseer ook het *slot* grondig. Het lange slot, vanaf alinea 16, verwijst weer naar het verhaal van de Rode Koningin. Die metafoor van de Rode Koningin vindt de schrijver kennelijk belangrijk. Je leest daar de slotsom van de schrijver. Een deel van de vooruitgang van ons geluk sinds de afgelopen twee eeuwen werd tenietgedaan, doordat we gewend raken aan onze moderne luxe. Onze maatschappijvorm is de beste om ons geluk te bevorderen. We zijn benieuwd hoe de schrijver zijn beweringen en gedachten met argumenten ondersteunt.

Ronde 2: lees de eerste zin van elke alinea (eventueel ook de tweede en/of de laatste zin)

Zo vind je de *hoofdzaken*. Die hoofdzaken kun je het beste wat beknopt en vereenvoudigd noteren in de marge, onderstrepen of markeren. Probeer ze ook te onthouden. En kijk ook goed naar de *opbouw* van de tekst.

Als je zo te werk gaat, krijg je een beknopt informatieoverzicht dat je helpt bij het goed begrijpen van de tekst.

Voer je deze tweede ronde grondig uit, dan begrijp je deze tekst gegarandeerd sneller en veel beter.

Beknopt informatieoverzicht

Tussen haakjes staat het commentaar dat jijzelf zou kunnen geven bij het lezen in de tweede ronde.

Alinea 1: In *Alice in Wonderland* neemt de Rode Koningin de heldin Alice op een bepaald moment bij de hand. (Een alinea met een verhalend begin. Eerst maar eens verder lezen.)

Alinea 2: De laatste twee eeuwen heeft de mensheid een enorme vooruitgangsspurts meegemaakt. Nog nooit leefden we zo veilig, welvarend en gezond als vandaag. (Gezien de titel, zijn we bij de kern gekomen. Zijn we hier gelukkig?) ... Levert al die luxe en welvaart ons iets op? Het is de vraag die op de lippen van elke cultuurpessimist bestorven ligt. (Dit lijkt wel de hoofdvraag van deze tekst te zijn. De schrijver Maarten Boudry lijkt me een filosoof en scepticus.)

Alinea 3: De econoom Richard Easterlin publiceerde in 1974 een berucht artikel dat de kniesoren gelijk leek te geven. (Dat van die kniesoren sluit mooi aan bij die pessimist van alinea 2.) Die bevinding heet sindsdien de Easterlin-paradox. (Even teruglezen, ik heb wat gemist: wat is die bevinding precies?) Mensen uit rijke landen zijn niet gelukkiger dan mensen in arme landen. Binnen een bepaald land zijn rijkelui weliswaar gelukkiger dan armen, maar tussen landen verdwijnt dat verband tussen welvaart en geluk.

(De Easterlin-paradox betreft dus strikt genomen een vergelijking tussen landen – en niet tussen personen zozeer – en die paradox gaat over welvaart en geluk.)

Alinea 4: De cultuurpessimisten hebben een verklaring voor die stilstand, die je de relativiteitstheorie van geluk kunt noemen. (Oké. Even nadenken over die ‘stilstand’. Die cultuurpessimisten zien dus dat het geluk niet verder groeit en dat kunnen ze verklaren. Later maar even uitzoeken hoe die theorie werkt.)

Alinea 5: Hoe gelukkig je je voelt, hangt af van je status binnen je groep. (Dus als je een hogere positie hebt in de groep of in de samenleving, ben je gelukkiger.) Als iedereen er tegelijk op vooruitgaat, dan blijven we allemaal even gelukkig.

Alinea 6: De vloed tilt alle schepen omhoog, zoals J.F. Kennedy ooit zei. (Beeldspraak.) Maar aan boord is daar weinig van te merken. (Dus als een land rijker wordt, profiteert iedereen ervan? Alinea 6 geeft een uitleg van alinea 5.)

Alinea 7: Er is wel één probleem. De Easterlin-paradox bestaat niet. (Heb ik nou vanaf alinea 3 geprobeerd de Easterlin-paradox te snappen, ... en nou bestaat hij niet eens ... Waarom niet?) Aan Easterlins studie mankeerde nogal wat. (Wat precies laat ik even zitten.) Maar wetenschap gaat vooruit. ... Daardoor beschikken we nu over meer betrouwbare en uitgebreide data, verzameld over een grotere tijdsspanne.

Alinea 8: En die data laten weinig ruimte voor twijfel: Easterlin zat eraan. Er is wél een verband tussen materiële welvaart en geluk, zowel binnen als tussen landen. (Zie alinea 3.) (De slotzin zegt:) Hoe je het ook wendt of keert, geld maakt wél gelukkig.

Alinea 9: Weg dus met de relativiteitstheorie van geluk? (Zie alinea 4.) Niet helemaal.

Alinea 10: Wat wel klopt, is dat vermeerderde welvaart op den duur niet meer voor vermeerderd geluk zorgt. (Dus in het begin geeft meer geld meer geluk; op den duur geeft meer geld niet veel meer geluk; de curve zwakt af.)

Alinea 11: En hoe zit dat met sociale vergelijkingen? Sommige zaken die ons gelukkig maken, lenen zich beter tot vergelijkingen dan andere, en worden dus ook sterker

beïnvloed door wat we rondom ons zien. (Drie keer raden: geld is de factor.) Maar geluk draait niet alleen om materiële rijkdom, en niet alles draait om sociale vergelijkingen.

Alinea 12: De sociale dimensie van geluk wordt vaak zwaar overdreven. (De sociale vergelijkingen.)

Alinea 13: Geld maakt gelukkig, maar het is natuurlijk lang niet het enige wat gelukkig maakt. (Wat dan nog meer?) ... welke eigenschappen van een samenleving haar burgers gelukkig maken? Behalve de materiële levensstandaard zijn er ... twee belangrijke pijlers: democratische instellingen, en een cultuur van vertrouwen en tolerantie.

Alinea 14: In die lijn betoogt de politicoloog Ronald Inglehart dat een gevoel van vrijheid sterk samenhangt met ons gelukspeil. (Sluit aan bij democratie en zo.) (En even verderop: Dit zijn) ... de cruciale gelukmakers op om het verschil in gelukspeil tussen landen te verklaren: inkomen, gezonde levensverwachting, vrijheid, vertrouwen en goede sociale relaties (een toeverlaat hebben, als je het moeilijk hebt).

Alinea 15: Ook wat die gelukmakers betreft, hebben we veel vooruitgang geboekt.

Alinea 16: Pessimisten gebruiken de Rode Koningin soms als metafoor voor de futiliteit van vooruitgang. (Genoemd in alinea 1.)

Alinea 17: Zo vergaat het ook de menselijke vooruitgang. Inderdaad, een deel van de vooruitgang van de afgelopen twee eeuwen werd tenietgedaan, doordat we gewend raken aan onze moderne luxe, en omdat we de neiging ertoe hebben ons met onze naaste te vergelijken. ... De belangrijkste gelukmakers van de menselijke soort zijn niet relatief, maar absoluut, en we hebben er veel meer van dan vroeger: vrijheid, vertrouwen, sociale relaties en (natuurlijk) gezondheid.

Alinea 18: Dankzij geluksonderzoek kunnen we de superioriteit van onze samenlevingsvorm dus op wetenschappelijke gronden aantonen.

Alinea 19: Natuurlijk wonen er zelfs in Finland nog altijd mensen die diep ongelukkig zijn, en natuurlijk blijven de cijfers voor depressie en zelfmoord in onze contreien veel te hoog.

Alinea 20: Onze samenlevingsvorm is superieur aan alle andere ter wereld. ...

Wij mogen ons wel degelijk gelukkig prijzen dat we nu en hier leven. (Zie de titel.)

Ronde 3: lees nu alles studerend en analyserend (woord voor woord)

Per alinea heb je nu de hoofdzaak gevonden. Je kijkt in deze ronde wat de rest van de alinea erover zegt. Je kunt daarbij het beste letten op de volgende vier punten.

- 1) Je let op de *verbanden*, die herken je aan de signaalwoorden. Neem bijvoorbeeld alinea 4. Daar vind je verschillende signaalwoorden. ‘Verklaring’ (regel 45) kondigt een verklaring aan. Stop niet bij het benoemen van het verband, maar kijk wat de inhoud van het verband is. Zoek dus uit wat verklaard wordt en wat de verklaring ervan is. ‘En’ (regel 49) geeft een opsomming aan. Ga na wat de opsomming is! ‘Dus’ (regel 51) geeft een conclusie aan. ‘Maar’ (regel 56) geeft een tegenstelling aan en ‘Bovendien’ (regel 57) een opsomming. Hierna moet je nog één stap zetten en uitzoeken wat de tegenstelling is, wat in de opsomming staat en wat de conclusie is. Enz.
- 2) Waar let je nog meer op? Let goed op de *indeling* van de tekst. Welke alinea’s horen bij elkaar? Vraag 9 gaat over de indeling van de tekst. Probeer altijd zelf ook na te denken over de indeling: kijk of bepaalde alinea’s over gemeenschappelijke onderwerpen gaan. Je ziet dat het slot al bij alinea 16 begint.

- 3) Het is ook goed als je let op de *argumentatie*. Neem bijvoorbeeld alinea 7. Daar vind je twee argumenten bij het standpunt van de auteur, dat er aan Easterlins studie nogal wat mankeerde. Beoordeel of je zijn argumentatie aanvaardbaar vindt.
- 4) In examenteksten staan allerlei *standpunten*. Het is altijd goed na te gaan wie wat beweert. In deze tekst zoek je vooral uit wat het standpunt is van de schrijver en of er ook standpunten van anderen zijn. Let daarbij ook op de (tegenstelde) belangen van de groepen. Bekijk bovendien wie de schrijver naar voren schuift als degene bij wie hij zich aansluit.

Houd deze vier punten altijd goed in het oog bij de derde ronde. En geloof niet alles wat je leest. Blijf kritisch, lees niet sceptisch, wel altijd onbevooroordeeld. Succes!

Enkele opmerkingen vooraf.

- Het aantal punten dat je per vraag kunt verdienen, staat op je examen voor de kantlijn bij de vraag.
- In dit boek wordt steeds uitgelegd waarom het correcte antwoord goed is en waarom een bepaald antwoord fout is. Je hoeft straks op je examen niet steeds schriftelijk uit te leggen waarom je voor een antwoord kiest (behalve als erom gevraagd wordt natuurlijk).
- Bij meerkeuzevragen noteer je alleen de juiste hoofdletter, meer niet! In dit boek wordt het antwoord waarop die hoofdletter slaat wel vermeld, want dat is handiger voor de bespreking.
- Even een opmerking over het tellen van woorden in je antwoord. Soms mag je antwoord maar een beperkt aantal woorden hebben. Het is een algemeen geldende regel dat je de herhaalde woorden uit de vraag niet hoeft mee te tellen.
- Beantwoord de vragen in correct Nederlands. Bij je antwoord op een open vraag hoef je soms niet te antwoorden in een volledige zin. Dan wordt je antwoord niet grammaticaal beoordeeld, maar wel je spelling.
Dus als je ‘hij word’ schrijft, heb je een spelfout. Een ‘open vraag’ is iedere vraagvorm die geen meerkeuzevraag is.
- Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin beoordeeld.
- Let op je spelling. Volg altijd de spelling van het Groene Boekje. Schrijf je woorden los die aaneengeschreven moeten worden, dan heb je een spelfout. En andersom ook. Let je ook op de koppeltekens?
TIP: Controleer naderhand de spelling in je antwoorden. Verbeter ook onjuiste formuleringen en foutief taalgebruik. Zo voorkom je dat je tot 4 punten verliest!
- Hoe zit het met verkeerd hoofdlettergebruik? Het ten onrechte schrijven van een kleine letter in plaats van een hoofdletter, bijvoorbeeld aan het begin van de zin, telt als één fout. Voor het omgekeerde – het ten onrechte schrijven van een hoofdletter in plaats van een kleine letter – geldt hetzelfde. Maar als je niet met een volledige zin hoeft te antwoorden, hoef je ook geen hoofdletter aan het begin van de zin te plaatsen.
- Wordt de interpunctie (het plaatsen van punten en komma’s, zeg maar) ook beoordeeld? Nee, in het Groene Boekje wordt de interpunctie niet behandeld en dat is leidend. Dus als je nu per ongeluk een punt vergeet achter een zin, dan levert je dat geen fout op.

Antwoorden

1 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Ga eerst na wat een paradox is en bekijk vervolgens wat de Easterlin-paradox inhoudt. Bij een paradox heb je een schijnbare tegenstelling. Iets lijkt een tegenstelling, maar bij enig nadenken blijkt dat niet het geval. Vaak is het een kwestie van twee verschillende niveaus waarop men spreekt. Zoek de twee delen op. In regels 36-37 staat: ‘Mensen uit rijke landen zijn niet gelukkiger dan mensen in arme landen.’ ‘Rijke mensen in rijke landen’ zijn bijvoorbeeld niet gelukkiger dan ‘rijke mensen in arme landen’. Ze zijn ongeveer even gelukkig. Zoek dus naar de vergelijkingen in de antwoorden, naar woorden als ‘ongeveer even gelukkig’.

- Het goede antwoord is:

→ **D**, *Rijke mensen in een rijk land zijn ongeveer even gelukkig als rijke mensen in een arm land.* (Noteer bij meerkeuzevragen alleen de juiste hoofdletter.)

Niet A of B, want in alinea 3 wordt geen vergelijking gemaakt tussen rijke mensen in een arm land en arme mensen in een rijk land.

Niet C, want rijke mensen in een rijk land zijn niet doorgaans gelukkiger dan rijke mensen in een arm land, want die rijken zijn ongeveer even gelukkig.

2 *Maximaal 3 punten*

Aanpak: Ga na wat een paradox is: zie ook bij vraag 1. Scan dan voor uitspraak 1 de alinea’s 3-6 op ‘geluk’, ‘verwachtingen’ of ‘status’. Je vindt in regels 47-49: ‘Geluk is het verschil tussen je verwachtingen en je werkelijke toestand.’ Lees ook regels 60-61: ‘Hoe gelukkig je je voelt, hangt af van je status binnen je groep.’ Dus uitspraak 1 klopt wel met de inhoud van alinea’s 3-6.

Uitspraak 2 klopt ook, want die kun je afleiden uit de combinatie van ‘hedonistische tredmolen’ (regel 53) en de eerste helft van de zin in regels 54-56: ‘Meer geld en spullen krikken ons gelukspeil op, maar het effect is slechts tijdelijk.’

Uitspraak 3 klopt niet met de inhoud van alinea’s 3-6: nergens lees je over die oorzaak-gevolg-relatie.

Uitspraak 4 klopt niet. Vroeger had men minder geld en spullen. Meer geld en spullen krikken ons gelukspeil weliswaar op, maar dat effect is slechts tijdelijk. Bovendien worden onze verwachtingen ook bepaald door wat we rondom ons zien (regels 54-59).

Uitspraak 5 klopt niet, want er is wel economische vooruitgang, dus geen illusie. Lees regels 64-65: ‘Als iedereen er tegelijk op vooruitgaat, ...’ en de beeldspraak van economische vooruitgang: ‘De vloed tilt alle schepen omhoog, ...’ (regels 67-68).

- Het goede antwoord is (zie de vetgedrukte tekst):

1) Geluksgevoel is gerelateerd aan verwachtingen en sociale status.	→ wel
2) Mensen hebben de neiging altijd maar gelukkiger te willen worden.	→ wel
3) Het ongeluk van de een maakt de ander veel gelukkiger.	→ niet
4) Over het algemeen waren mensen vroeger minder gelukkig dan nu.	→ niet
5) Economische vooruitgang is een illusie.	→ niet

Punten: Bij vijf uitspraken goed benoemd 3 punten; bij vier goed 2 punten; bij drie goed 1 punt; bij minder dan drie uitspraken goed 0 punten.

3 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Je hoopt altijd dat het schema klopt en dat het standpunt, de argumenten en het subargument in de volgorde van het citaat staan. Maar dat is – pech – hier niet zo. De crux zit 'm in argument 2 en zijn subargument. Je kunt niet zeggen: 'De vraag die hij voorlegde, was niet altijd dezelfde, omdat hij appels met peren vergeleek.' Beter is nog: 'Hij vergeleek appels met peren, omdat de vraag die hij voorlegde, niet altijd dezelfde was.' Enig eigen denkwerk is hier wel nodig. Ga in elk geval nooit op de automatische piloot met de vragen aan de gang!

- Het goede antwoord is (zie de vetgedrukte tekst):

Standpunt:	Aan Easterlins studie mankeerde nogal wat.
Argument 1:	Zijn data waren beperkt tot Japan en de VS.
Argument 2:	Hij vergeleek appels met peren.
Subargument 2.1:	De vraag die hij voorlegde, was niet altijd dezelfde.

Punten: Bij vier elementen goed geplaatst 2 punten; bij niet alle elementen goed geplaatst, maar het standpunt wel goed 1 punt; bij het standpunt niet goed 0 punten.

Discussiepunt: Kun je de term 'subargument 2.1' niet beter vervangen door 'conclusie'? Je krijgt dan: De vraag die hij voorlegde, was niet altijd dezelfde. Dus hij vergeleek appels met peren. Of heb je juist een goed argument tegen deze gedachte?

4 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Je hoeft niet uit te leggen wat de 'hedonistische tredmolen' is. Maar je moet natuurlijk wel weten wat het is. Vraag je af: welke vooruitgang wordt hier bedoeld? Geluksstijging. In het slot van alinea 8 lees je, dat geluksstijging verband houdt met economische groei. Daar is kritiek op. Maar die relativiteitstheorie van geluk (regels 108-109) is niet helemaal waardeloos. 'Ze klopt ten dele, maar vertelt slechts een deel van het verhaal' (regels 109-111). Wat ontbreekt er dan aan? Het gaat niet alleen om 'verwachtingen en sociale vergelijkingen', maar ook om 'bepaalde lichamelijke en fysieke behoeften'. Daardoor gaat een deel van de vooruitgang verloren.

- Het goede antwoord is:

→ *De hedonistische tredmolen doet slechts een deel van de vooruitgang teniet, omdat de mens (nog steeds bepaalde) lichamelijke (of: fysieke) behoeften heeft.*

Opmerkingen: Het eerste deel van het antwoord dat hiertussen haakjes staat, herhaal je uit de vraag en telt niet mee bij het aantal woorden dat je hebt gebruikt.

Wat tussen haakjes staat, mag in je antwoord ontbreken. Gebruik niet meer dan 30 woorden en beoordeel ook je spelling en grammatica.

5 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Deze vraag sluit mooi aan bij vraag 4. Twee redenen heb je daar al gevonden: 1) 'verwachtingen en sociale vergelijkingen' en 2) een mens heeft ook 'bepaalde lichamelijke en fysieke behoeften'. Die sociale vergelijkingen kun je algemener maken, laat dat 'sociale' maar weg: niet alles kun je vergelijken. Uit 'bepaalde lichamelijke en fysieke behoeften' kun je afleiden, dat niet alles draait om materiële rijkdom. Je kunt bijvoorbeeld gelukkig zijn met weinig bezittingen en een simpel leven.

- Het goede antwoord is:
Twee van de volgende vier redenen:

- 1) *Niet alles in het leven draait om verwachtingen en vergelijkingen.*
- 2) *Je kunt niet alles vergelijken.*
- 3) *De mens is een wezen met lichamelijke behoeften.*
- 4) *Niet alles in het leven draait om materiële rijkdom.*

Punten: Per juiste reden 1 punt met een maximum van 2 punten.

Beoordeel ook weer je spelling en grammatica.

6 *Maximaal 3 punten*

Aanpak: Even teruglezen waar die preek van de Rode Koningin over gaat. Lees regels 15-18: ‘Want hier moet je zo hard lopen als je kunt, gewoon om op dezelfde plaats te blijven.’ Toegepast op geluk: er is (bij normale inspanning) geen vooruitgang. Die gedachte hoort bij nummer 1. Nu terug naar het citaat van regels 229-230. ‘Als je ergens elders wilt komen, dan moet je minstens twee keer zo hard lopen!’ Dan is vooruitgang in geluk dus wel mogelijk! Dat is nummer 2. Als je maar twee keer zo hard loopt; nu gezegd zonder die beeldspraak: mits je maar extra hard je best doet. Dit is nummer 3.

• Het goede antwoord is:

- 1) *(echte) vooruitgang niet bestaat* (of: vooruitgang futiel is);
- 2) *vooruitgang wel mogelijk is;*
- 3) *we ons daarvoor extra inzetten.*

Punten: Per juist benoemd element 1 punt.

7 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Begin met die relatieve geluksmakers, want die zijn het gemakkelijkst te begrijpen misschien. Dat zijn geld of inkomen en de verwachtingen of vergelijkingen. Als die variëren, dan zijn ze dus relatief en varieert het geluk mee. Wat zijn dan de absolute geluksmakers? We hebben deze vier: ‘vrijheid, vertrouwen, sociale relaties en (natuurlijk) gezondheid’ (regels 245-246). Vergelijk deze vier met de zes geluksmakers uit de vraag. Ik denk dat je met ‘gezondheid’ al goed scoort: nummers 3 en 4 houden verband met gezondheid. En leven in een democratie (5) komt overeen met ‘vrijheid’.

• Het goede antwoord is:

- 3) *bevrediging van lichamelijke behoeften* (alinea 9);
- 4) *geen pijn lijden* (alinea 11);
- 5) *leven in een democratie* (alinea 13).

Opmerking: Je hoeft alleen maar de nummers te noteren.

Punten: Bij drie geluksmakers goed benoemd 2 punten; bij twee goed 1 punt; bij minder dan twee goed 0 punten.

8 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Het standpunt is hier een mening. Je denkt misschien automatisch dat de eerste of de tweede of de laatste zin van de alinea het standpunt bevat. We zullen zien.

De eerste twee zinnen gaan over de menselijke vooruitgang. De mening over die menselijke vooruitgang is: een deel van de vooruitgang van de afgelopen twee eeuwen werd tenietgedaan. Veel geluksmakers zijn immers relatief. Is dat het belangrijkste van deze alinea? Het signaalwoord ‘Toch’ geeft aan dat er iets belangrijkers volgt: ‘Toch mag die hardnekkige Easterlin-paradox bij het grof huisvuil’ (regels 239-241).

De auteur wijst die paradox resoluut af. Zijn mening bevat een beoordeling, een afwijzing. In de volgende zin geeft hij zijn duidelijke reden daarvoor. De belangrijkste geluksmakers zijn absoluut en hij wijst vier absolute geluksmakers aan.

- Het goede antwoord is:
→ C, *Toch mag (...) grof huisvuil* (regels 239-241).
Niet A, want dit antwoord is een reactie op de vorige alinea en die wordt uitgewerkt in de volgende zin.
Niet B, want dit antwoord is een uitwerking van zin 1 en het geeft een idee van de paradox die de auteur afwijst in de volgende zin.
Niet D, want dit antwoord geeft slechts de reden waarom die paradox wel bij het grofvuil kan.
Opmerkingen: De vier antwoorden zijn goede voorbeelden van verkort citeren.
Let daarbij op (...) tussen het begin en het einde van het citaat.
Noteer bij meerkeuzevragen alleen de juiste hoofdletter.

9 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Hoe beredeneer je dat het slot begint bij alinea 16? Opvallend is dat ineens de Rode Koningin weer genoemd wordt in alinea 16, terwijl ze in de alinea's 2-15 niet één keer voorkwam.

Discussiepunt: Kun je ook zeggen dat de 'afrekening' met de mening van de tegenstanders niet meer aan de orde komt in alinea 16 en later?

- Het goede antwoord is:
→ *Er wordt (in alinea 16) teruggegrepen op een metafoor uit de inleiding.*
Ook goed is: 'De metafoor van de Rode Koningin (uit de inleiding) wordt (in alinea 16) weer aangehaald.'
Opmerking: Gebruik niet meer dan 30 woorden.

10 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Hoe beredeneer je dat het slot begint bij alinea 18? Wat is de kern van die alinea? Je leest daar de conclusie van de auteur. Die conclusie gaat over 'de superioriteit van onze samenlevingsvorm'. Hij concludeert: 'Een liberale democratie zoals de onze, met een sterk uitgebouwde sociale zekerheid, is het best in staat om in onze behoeften te voorzien en om menselijk geluk te bevorderen' (regels 250-255). Dat is het antwoord, zie alinea 2, op de vraag: 'Levert al die luxe en welvaart ons iets op? Het is de vraag die op de lippen van elke cultuurpessimist bestorven ligt' (regels 25-28). Let ook op het eerste woord uit de titel: Hier, dus in ons land, in onze democratie. Vraagje: Zie je nu duidelijk de tegenstelling tussen 'hier' van de Rode koningin en 'een traag land', zeg maar, 'ons land' van de auteur en zijn lezers?

- Het goede antwoord is:
→ *Vanaf alinea 18 wordt antwoord gegeven op de vraag 'Zijn we ook ergens aanbeland?' uit alinea 2. (17 woorden)*
Ook goed is: 'Vanaf daar wordt de conclusie verwoord.'
Opmerking: Gebruik niet meer dan 30 woorden.

11 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Het verraderlijke zit 'm natuurlijk in de woorden 'het best'. We moeten drie woordgroepen vinden die beter aansluiten bij het citaat dan de zes andere woordgroepen. Omdat het begrip de Easterlin-paradox een erg belangrijke rol in deze tekst speelt, beginnen we met die woordgroep. Nummer 4 past heel goed, want 'Mensen uit rijke landen zijn niet gelukkiger dan mensen in arme landen.' Als dit klopt ga je op zoek naar andere begrippen die een heel belangrijke rol spelen in de tekst.

Dat zijn: 6, de ‘relativiteitstheorie van geluk’ en 7, de ‘hedonistische tredmolen’.

- Het goede antwoord is:

→ (Nummers) 4, 6, 7.

Punten: Bij drie woordgroepen goed 2 punten; bij twee goed 1 punt; bij minder dan twee goed 0 punten.

12 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: De toonzetting heeft vaak te maken met wat de schrijver wil, zijn bedoeling of boodschap.

- Het goede antwoord is:

→ *C, als beschouwend en licht moralistisch.*

Hij geeft een goede bespreking van de vraag of we in ons land gelukkig zijn.

Licht moralistisch betreft een voorzichtige beoordeling van wat goed en slecht is.

Bekijk ook vraag 13.

Niet A, want hij activeert nergens de lezers.

Niet B, want hij blinkt niet uit in het vermaken van zijn lezers met zijn grapjes.

Niet D, want nergens stelt de schrijver zich op een enorme betweter.

13 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Hoe beredeneer je dat de tekst een betoog is? Vergelijk rustig de antwoorden van de meerkeuzevraag. Is het kenmerkend voor een betoog dat je een aanpak voorstelt (A), of dat je een voorkeur uitsprekt (B), of dat je voor- en tegenargumenten geeft (D)?

Nee dus. Dan blijft C over! En ‘beredeneert waarom ...’ is al bijna voldoende om voor betoog, dus C, te kiezen.

- Het goede antwoord is:

Tekst 1 is als een betoog te kenschetsen, omdat in deze tekst ...

→ *C, wordt beredeneerd waarom we positiever naar onze samenlevingsvorm moeten kijken.*

Niet A, want kenmerkend voor dit betoog is niet een aanpak om onze samenleving gelukkiger te maken.

Niet B, want kenmerkend voor een betoog is niet het uitspreken van een voorkeur. En zeker niet voor een andere kijk op wat ons gelukkig maakt, zonder beargumenteren te noemen.

Niet D, want de theorie van Easterlin is niet het hoofdonderwerp van een betoog. Let ook op de titel!

14 *Maximaal 3 punten*

Aanpak: Als je op zoek gaat naar de strekking, zoek je naar de bedoeling of boodschap.

Let op de samenvatting of conclusie. De tekst gaat kort gezegd over de verhouding tussen geld en geluk. Nummer 1 klopt niet, want je hebt te weinig informatie over een inwoner.

Is die Fin rijk en de bewoner van Tanzania arm of andersom? Nummer 2 klopt ook niet, want de rol van het geld of inkomen ontbreekt hier. Nummer 3 klopt wel, want miljonairs zoals Musk hebben al lang het hoogste niveau van geluk bereikt. Meer geld maakt ze niet nog eens gelukkiger. Nummer 4 klopt ook, want geld, materiële welvaart, is beslist nodig om een bevredigend gelukspeil te bereiken.

- Het goede antwoord is (zie de vetgedrukte tekst):

1) Een inwoner van Finland is per definitie gelukkiger dan een inwoner van Tanzania.	→ niet
2) Geluksgevoel wordt uitsluitend bepaald door verwachtingen en sociale vergelijkingen.	→ niet
3) Miljonairs zoals Elon Musk hebben niet nog meer geld nodig om gelukkig te blijven.	→ wel
4) Zonder materiële welvaart is het lastig om een bevredigend gelukspeil te bereiken.	→ wel

Punten: Bij vier uitspraken goed benoemd 3 punten; bij drie goed 2 punten; bij twee goed 1 punt; bij minder dan twee uitspraken goed benoemd 0 punten.

15 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Een hoofdgedachte is het belangrijkste wat over het hoofdonderwerp van de tekst wordt geschreven. De titel wijst je al op ons land of onze maatschappij: Hier. In alinea 1 wordt een tegenstelling aangegeven: het land van de Rode Koningin en ons land. De conclusie gaat over ‘de superioriteit van onze samenlevingsvorm’. (Lees alinea 18 en vraag 10). De conclusie is: ‘Een liberale democratie zoals de onze ... is het best in staat ... om menselijk geluk te bevorderen’ (regels 250-255).

- Het goede antwoord is:
→ **E**, *In onze maatschappij zijn mensen gelukkiger dan in veel andere maatschappijen.*
Niet A of B of C of D, want daarin ontbreekt de samenlevingsvorm of maatschappij.

16 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Zoek even regels 127-128 op: ‘Geld maakt gelukkig, maar dan vooral als je er nog niet veel van had.’ Begin nu met in alinea 8 te zoeken naar de relatie geld en geluk. ‘Er is wél een verband tussen materiële welvaart en geluk, ...’ (regels 95-97). Maar het woord ‘verband’ zegt hier nog niet zo veel ... Verderop staat: ‘Hoe je het ook wendt of keert, geld maakt wél gelukkig’ (regels 106-107). Maar dit is gewoon hetzelfde als wat in de vraag staat. Het gevraagde fragment van twee zinnen staat wel in alinea 8 en wel vlak vóór het laatste citaat in regel 106-107. ‘De *World Values Survey* ... economische groei’ (regels 99-106).

- Het goede antwoord is:
→ *‘De World Values Survey, die de evolutie van geluksmetingen in honderd landen in kaart brengt, toont aan dat mensen in de meeste onderzochte landen gelukkiger zijn geworden. En jawel, die stijging houdt verband met economische groei’* (regels 99-106).

Verkort citeren kan ook: ‘*De World Values (...)* economische groei’ (99-106).

Opmerkingen: Verkort citeren is handig, want het scheelt je tijd en moeite bij het opschrijven en je voorkomt zo eventuele spelfouten. Vergeet je bij de citaten de aanhalingstekens en regelaanduidingen niet?

17 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: ‘In welk opzicht’ betekent ‘van welke kant bekeken’. Je kunt dus ook op een andere manier naar die stelling kijken. Je kunt namelijk ook door andere zaken dan geld gelukkig gemaakt worden. Er zijn immers ook andere relatieve gelukmakers. En denk aan vraag 7: absolute gelukmakers.

- Het goede antwoord is:
→ *Er worden ook andere dingen genoemd in de tekst die gelukkig maken.*

Ook goed is: ‘Geld is wel een belangrijke factor, maar niet de enige factor die gelukkig maakt.’ Of: ‘Als je al geld genoeg hebt, maakt meer geld je niet gelukkiger.’ Of: ‘De stelling dat geld gelukkig maakt, komt niet overeen met de strekking van tekst 1, want er zijn ook andere geluksfactoren (6 woorden, want de woorden die je uit de vraag haalt, tellen niet mee.)

Opmerkingen: Gebruik niet meer dan 20 woorden. Beoordeel je spelling en grammatica.

18 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Het woord ‘correleren’ wordt genoemd in fragment 1 en het betekent (statistisch) samenhangen, gelijklopen. Het fragment laat zes categorieën zien die samenhangen met gelukservaringen. Tekst 1 laat zien dat onze maatschappijvorm geluk bevordert: hier en nu. Zoek in de zes categorieën de combinatie ‘dat we nu en hier leven’ (regels 278). Dat is nummer 5.

- Het goede antwoord is:
→ *De plek waar iemand leeft, lijkt (of: blijkt) inderdaad te maken te hebben met hoe gelukkig iemand is (of: kan worden).*

19 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Lees beide alinea’s zoekend naar die categorie nog eens. In alinea 13 staan deze drie: Behalve de materiële levensstandaard ..., democratische instellingen, en een cultuur van vertrouwen en tolerantie. De nummers 2 en 5 kun je nu wel schrappen. Alinea 14 noemt: inkomen, gezonde levensverwachting, vrijheid, vertrouwen en goede sociale relaties. Vrijheid geeft je ruimte voor hoe je leeft, dus geen nummer 1. Inkomen en gezonde levensverwachting, dus hier weer geen nummer 2. Vertrouwen en sociale relaties kun je rangschikken onder nummer 3 en 6. Blijft over: nummer 4.

- Het goede antwoord is:
→ *(Categorie) 4.*

Tekst 2: *Geld maakt gelukkig*

Je kunt je leesvaardigheid sterk verbeteren door te lezen in drie rondes. Kijk voor de uitleg bij tekst 1. Voer nu **de eerste en tweede ronde** uit. Lees actief en kritisch.

Beknopt informatieoverzicht

Tussen haakjes staat het commentaar dat jijzelf zou kunnen geven tijdens het lezen.

Alinea 1: ... lijkt het er sterk op dat een goed gevulde portemonnee ons wel degelijk gelukkig maakt. Of maakte. (Deze tekst sluit aan bij tekst 1.)

Alinea 2: Waarom is dat zo’n taboe? Waarom geven we niet toe dat al die dingen waar we in crisistijd op bezuinigen, bijdragen aan ons geluk: ... (En dan volgen vele voorbeelden.) (NB In deze tekst worden geld en geluk gekoppeld aan de crisis, bekeken vanuit 2013.)

Alinea 3: Zeker is in elk geval dat noch de rijken, noch de armen graag toegeven dat geld gelukkig maakt. (De rest van deze alinea zal hier wel voorbeelden van geven.)

Wat de rijken betreft, laat de schroom zich verklaren: openlijk genieten van je geld wekt afgunst, ... (enz.). Maar ook de minst kapitaalkrachtigen bekennen niet graag dat ze bijvoorbeeld dolgraag een groter huis zouden willen in een betere wijk.

Woordkennis

Op het examen mag je een verklarend woordenboek gebruiken, maar hoe meer woorden je kent, hoe minder je op hoeft te zoeken. Een goed begrip van de tekst begint namelijk bij de basis: de woorden. Zij zijn de bouwstenen van de tekst.

Onderstaande lijst bevat woorden die vaak in (examen)teksten voorkomen. Door ze te leren vergroot je je woordenschat en heb je op je examen straks meer kostbare tijd voor het maken van de vragen. De lijst is samengeteld aan de hand van recente vwo-examens. Veel woorden zul je dus al (her)kennen.

Tip: Als je twijfelt aan de betekenis van een woord, zoek er dan voorbeeldzinnen bij in een goed woordenboek. Een bruikbaar digitaal woordenboek vind je op: www.encyclo.nl.

A

aanname	veronderstelling, vooronderstelling, vermoeden, hypothese, gissing
aanleiding	omstandigheid die iets onmiddellijk teweegbrengt zonder oorzaak te zijn
aanspraak hebben op iets	claim, het recht hebben iets te bezitten of het genot ervan te hebben
aanzetten tot iets	iets stimuleren of veroorzaken, aansporen tot iets
absurd	strijdig met de rede, de logica; met de dwaasheid gekroond
afdoend antwoord	voldoende antwoord
analyseren	beschouwen, iets in onderdelen ontleden om het beter te kunnen onderzoeken, karakteriseren
antiglobalist	aanhanger van een beweging die zich verzet tegen de mondialisering van de economie en de negatieve gevolgen daarvan voor het milieu en de derde wereld
anti-utopie ('1984')	tegendeel van een utopie ('1984' is een boek dat George Orwell in 1948 schreef over een angstaanjagend toekomstbeeld van een volkomen slechte wereld, een superstaat met een 'Big Brother is watching you'-dictatuur)
alternatief	andere mogelijkheid
argumentatief	wat de bewijsvoering betreft, betreffende de aanvoering van argumenten
assortiment	gevarieerde hoeveelheid goederen
authentiek	echt of waarachtig en daardoor betrouwbaar
autonomie	onafhankelijkheid van de menselijke geest
autoritair	vooral gebaseerd op of vooral gebruikmakend van macht
averechts effect	gevolg dat juist tegenovergesteld is aan wat men hoopte of bedoelde

B

bekrompen
beleid
benadering
(vanuit) bestuurlijk oogpunt
betwistbaar

beperkte opvattingen hebben, burgerlijk, provinciaal
wijze van behandelen, besturen, politiek
visie, kijk, aanpak
vanuit de leiding bezien
onzeker, niet op aanwezige argumenten steunend,
twijfelachtig
brede overeenstemming van gevoelens of opvattingen
begroting, raming van inkomsten en uitgaven
goede manieren als burgers, sociaal besef

C

canon van de literatuur
claimen
cliché
collaborateur
collectief
collectieve identiteit

reeks van de beste werken van de literatuur
opeisen, een claim doen gelden, aanspraak maken op
te vaak gebruikte en daardoor afgezaagde uitdrukking
iemand die in bezette landen met de vijand samenwerkt
groep samenwerkende personen, gemeenschappelijk
eigenheid, individualiteit, kleur, personaliteit,

commercialisering

persoonlijkheid van de hele maatschappij
verzakelijking, alles beperken tot handel, er munt uit
slaan (negatief bedoeld: vercommercialisering)

communicatie
communist

uitwisseling van informatie
aanhanger, voorstander van het communisme,
(een) ideologie gericht op een stelsel van
gemeenschappelijk bezit van productie- en
consumptiemiddelen

compromis
concept
conceptie(s)
concreet
conservatieve waarden

schikking tussen partijen waarbij ieder iets toegeeft
ontwerp, idee
gedachte(n), denkbeeld(en)
duidelijk en bepaald
zaken die zedelijk, esthetisch of persoonlijk van groot
belang zijn voor behoudende mensen

consensus

eensgezindheid, overeenstemming van gevoelens of
opvattingen

consequentie
contemporain
controverse
cruciaal, cruciale
cultureel
cultuur

noodzakelijk gevolg, logische gevolgtrekking
hedendaags, uit deze tijd, eigentijds
heftig meningsverschil
doorslaggevend, beslissend, waar het om draait
wat met kunst of beschaving te maken heeft
levenswijze in onze maatschappij (media, onderwijs,
kunst), kunst en wetenschap

cynicus

aanhanger van de levenshouding waarbij men afwijzend
staat tegenover idealisme of geestdrif

cynisch
cynisme

een pijnlijk ongelooft in het goede aan de dag leggend
levenshouding waarbij men afwijzend staat tegenover
idealisme of geestdrift

D

debat

aan regels gebonden discussie

Scoresleutels (vervolg)

Om het eindcijfer te bepalen zoek je je score op in de kolom 'punten'.
Je cijfer lees je vervolgens af in de kolom van het betreffende examen.

punten	2022		punten	2022		punten	2022	
	I	II		I	II		I	II
66	10	10	40	6,5	6,6	14	2,9	3
65	9,9	9,9	39	6,3	6,4	13	2,8	2,9
64	9,7	9,8	38	6,2	6,3	12	2,6	2,7
63	9,6	9,7	37	6	6,1	11	2,5	2,6
62	9,5	9,6	36	5,9	6	10	2,4	2,5
61	9,3	9,4	35	5,8	5,9	9	2,2	2,3
60	9,2	9,3	34	5,6	5,7	8	2,1	2,2
59	9	9,1	33	5,5	5,6	7	2	2,1
58	8,9	9	32	5,4	5,5	6	1,8	1,9
57	8,8	8,9	31	5,2	5,3	5	1,7	1,8
56	8,6	8,7	30	5,1	5,2	4	1,5	1,6
55	8,5	8,6	29	5	5,1	3	1,4	1,5
54	8,4	8,5	28	4,8	4,9	2	1,3	1,4
53	8,2	8,3	27	4,7	4,8	1	1,1	1,2
52	8,1	8,2	26	4,5	4,6	0	1	1
51	8	8,1	25	4,4	4,5	-	-	-
50	7,8	7,9	24	4,3	4,4	-	-	-
49	7,7	7,8	23	4,1	4,2	-	-	-
48	7,5	7,6	22	4	4,1	-	-	-
47	7,4	7,5	21	3,9	4	-	-	-
46	7,3	7,4	20	3,7	3,8	-	-	-
45	7,1	7,2	19	3,5	3,7	-	-	-
44	7	7,1	18	3,5	3,6	-	-	-
43	6,9	7	17	3,3	3,4	-	-	-
42	6,7	6,8	16	3,2	3,3	-	-	-
41	6,6	6,7	15	3	3,1	-	-	-